

"איני יכול להשלים עם דעת הקנאים!"

מדוע עזב הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל

את בית הכנסת 'בתי ברוידא'?

תוכן העניינים:

- א. הקדמה
- ב. קשרי הידידות בין הראי"ה קוק והגרא"ז מלצר
- ג. כרוז 'חכם בא לעיר'
- ד. כרוז 'מצוה לפרסם'
- ה. מחאת רמ"מ עפשטיין והגרא"ז מלצר בשנת תרצ"ג
- ו. תיאור 'משחק הרצח' מתוך העיתון 'דבר' (אדר תרצ"ב)
- ז. על אודות 'משחק הרצח' מאת רמ"מ פרוש זצ"ל
- ח. מתוך מכתבו של הרמ"מ פרוש זצ"ל
- ט. מכתב הרש"א שזורי: "בית הדין מצא סכנה לנפשו"
- י. מחאת רבני ירושלים על משחק הרצח
- יא. עזיבת הגרא"ז את בית הכנסת 'בתי ברוידא'
- יב. מדברי הרב צבי קפלן שליט"א
- יג. מדברי הרב ניסן אהרן טוקצינסקי זצ"ל
- יד. מדברי הרב יעקב ששון שליט"א
- טו. מכתבו של הרב שמואל הכהן וינגרטן זצ"ל
- טז. מפרוטוקול שיחת הגרא"ז מלצר בעניין אגו"י הירושלמית
- יז. נספח

הקדמה

מקום תפילתו של הרב איסר זלמן מלצר זצ"ל היה בבית הכנסת ב'בתי ברוידא' בירושלים, הסמוך לביתו.

בחודש אדר תרצ"ב עזב הרא"ז מלצר את בית הכנסת, ומאז לא נכנס אליו. הוא עבר לבית כנסת מרוחק יותר, בשכונת 'בתי ראנד', וקבע את מקומו שם.

השערות שונות הועלו במשך השנים כדי להבין את פשר המעבר, והיו שפירשו שסיבתו הייתה טכנית בלבד.

אך בפרוטוקול שנחשף לאחרונה מופיעים דברים מפורשים שאמר הרא"ז מלצר בשיחתו עם אנשי 'אגודת ישראל', בקשר לעזיבתו את בית הכנסת. בסופו של קונטרס זה מובאים דברים אלו של הרא"ז, ולפניהם הבאנו תיאורים ומסמכים המהווים רקע לסיבת העזיבה.

להערות: reiyaa@gmail.com

קשרי הידידות בין הראי"ה קוק והגרא"ז מלצר

בחוברת 'אז נדברו יראי ד' (הוצאת 'אור האורות') נקבצו עשרות סיפורים על ידידותם של הראי"ה והגרא"ז. נביא להלן קטעים קצרים מחוברת זו:

הערכה גדולה בלב, וכבוד רב למעשה, היו בין שני ידידים מנוער אלו. מידות ותכונות נעלות היו לשניהם: ענוה, ישרות, אהבת ישראל, יראת-שמים, ועל הכל גדלות עצומה בתורה.

מבחינה מעשית, היה קשר חזק בין השנים, שיתוף פעולה בהרבה ענינים ציבוריים בירושלים ובכל הארץ. בהרבה כרוזים חתומים שניהם בראש רשימת הרבנים.

מדברי הגרא"ז על הראי"ה:

"את עובדת היותו צדיק אני יודע, הרי הנני מכירו עוד מימי היותנו תלמידים בישיבת וולוז'ין".

"צעיר לימים הייתי כשהגעתי לוולוז'ין, והבטתי בהדרת כבוד על הבחורים הגדולים היושבים בכותל המזרח, וביניהם עילויים שנהיו אחר כך לגדולי ישראל.

אולם זוכר אני יפה כי המבט עליו, על ה"עילוי מגריבה" (הראי"ה), היה שונה לגמרי – גם בין המיוחדים בלט הוא ביחודו!"

¹ 'בדרך עץ החיים' עמ' 302.

² מפי הרב שמואל ברוך ורנר זצ"ל, חתן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל. אב"ד ת"א ומח"ס משפטי שמואל. הובאו דבריו ב'טל הראי"ה' עמ' עא.

...הגרא"ז זצ"ל עלה לא"י בשנת תרפ"ה ונתמנה כראש ישיבת עץ-חיים. כבר בתחילת דרכו של הגרא"ז זצ"ל בא"י היה ביניהם יחס נפלא של כבוד והערכה זה לזה, וככל שעבר הזמן גדלה הידידות והעזרה ביניהם.

סיפר תלמיד חכם אחד, שהיה נוכח בשיחה בין ר' חיים עוזר (בעל 'אחיעזר') והרב איסר זלמן מלצר זצ"ל. כשהגיעו לדבר על הראי"ה קוק זצ"ל אמר ר' איסר זלמן: "אנחנו גדולים עד ידית הדלת שלו" (ביטוי ביידיש).

הגרא"ז שמר תמיד על קשרי הידידות שהיו לו עם הראי"ה זצ"ל עוד מימי לימודיהם בישיבת וולוז'ין.

עבור הראי"ה היתה ידידות זאת חשובה ביותר שכן הוא נרדף באותם הימים ע"י חוגים שונים, וקשרים אלה שהיו לו עם הרא"ז אשר היה מקובל הן ע"י מקורביו של הראי"ה זצ"ל והן ע"י מתנגדיו, היו לו לאחיעזר ולאחיסמן. עובדה זו הגבילה במדה מסוימת ועצרה את ההתקפות האישיות שהיו כנגד רבה הראשי של א"י.

ברור הדבר שידידותו עם הראי"ה פגעה בו במידה מסוימת בחוגים שונים. אולם הוא היה כל כולו איש האמת ולא שם לבו לנזק שהוא גורם לעצמו בידידות זו.⁴

מי יודע עד היכן היתה מגיעה אש המחלוקת שהיתה בירושלים בין חסידי הראי"ה זצ"ל לבין מתנגדיו, ולמה היתה המחלוקת הזו גורמת

³ הרצי"ה קוק זצ"ל: 'מתוך התורה הגואלת' (ח"ב עמ' קע) ו'שבחי הראי"ה' (עמ' רב).

⁴ מפי ד"ר יונה בן ששון, הובאו דבריו בספר 'בדרך עץ החיים' עמ' 2-301.

אילו הגרא"ז זצ"ל לא היה באותו זמן בירושלים. קשה לתאר עד כמה הוא עצר את אותה אש ועד כמה גרם למיתון המחלוקת.

הגרש"ז אויערבך זצ"ל, תלמידו של הגרא"ז, העיד על יחסו של רבו לראי"ה, כפי שסיפר הרב נריה זצ"ל:
בשיחה האחרונה – באידיש – שהיתה לי אתו באחת השנים האחרונות, נתגלגלו הדברים על הגאון ר' איסר זלמן מלצר ז"ל שבכמה מקומות מכנה את הרב – "שר התורה". והגרש"ז ז"ל הגיב בהתרגשות "רבי איסר זלמן איז דאך גיווען דעם רב'ס א חסיד!" (רבי איסר זלמן הלא היה חסיד של הרב!).

מרברי הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, בהספדו על מרן הגראי"ה קוק זצ"ל, בחורבת ר' יהודה החסיד, בעיר העתיקה בירושלים:

„לפי גאונותו וכוחותיו העילויים הנפלאים, איזה ערך היה לכל הלומדות שלנו לגבי ידיה. הלא אלף פלפולים ביום, היה יכול להוציא ממעינו הנובע, אלא שהוא וויתר על כל ההתגנדות הזאת להצטלצל בעולם כחריף ומפולפל, מפני כי תורת אמת היתה בפיהו...”

⁵ מפי רבי יעקב גולדמן שעובדה זו זכורה לו מאותם ימים, וכן מפי פרופ' מנחם פרידמן, חוקר תולדות יהודי ירושלים בדורות האחרונים, הובאו דבריהם בספר 'בדרך עץ החיים', כרך א', עמ' 157.

⁶ הרב נריה בספריו 'ליקוטי הראי"ה', ח"ג עמ' 104, ח"ב עמ' 238.

כרוז מטעם רבני ירושלים ובראשם הראי"ה קוק לצאת
לקבל את פני הגאון רבי איסר זלמן מלצר אב"ד סלוצק
בתחנת הרכבת (ירושלים תרפ"ה)

מחאת רמ"מ עפשטיין והגרא"ז מלצר על ביזוי הראי"ה קוק בשנת תרצ"ג

ב"ה ירושלים י"ד שבט תרצ"ג

כבוד ידידינו הגאון הגדול מופה"ד מו"ה אברהם יצחק שליט"א רב ראשי לאה"ק. משתתפים אנחנו בצערו הגדול של הדר"ג על אשר יצאו צעירים נגד הדר"ג בחירוף וגידוף בדברים אשר ממש לא יאומן כי יסופר, ותצלנה אזן משמוע.

לדעתנו אין על הדר"ג לשים לב לזה כאילו פגעו בכבודו, באשר החרפה היא לאלה שיצאו הדברים המנוולים מאתם ומעטם. אכן על כולנו להתאונן על ההפקרות של איסור בזיון התורה ות"ח ועל חילול כבוד החרדים ושלומי אמוני ישראל שהתעטפו בטליתותיהם, ורק זאת נחמתנו שהמעשה הזה הוא רק מעשה צעירים אחדים שאינם אחראים למעשיהם.

וה' ישפות שלום על ישראל.

ידידיו ומוקיריו

משה מרדכי אפשטיין

איסר זלמן מלצר

משה מרדכי עפשטיין
אבד ודט
ישיבת חברון כנסת ישראל
כעת בירושלם צה"ן
ת.ו. 859

JERUSALEM, 23.12.68, בית ירושלים, 23.12.68

נבדל ידועה קמין לבדל ידועה
שליש מכלל ארבע

[illegible]

"מצוה לפרסם"

בחודש אדר תרצ"ז פורסם כרוז חריף ובו ביטויים עולבים ביותר כנגד שנים מגדולי התורה שבירושלים [הרא"ה קוק (שכבר נפטר) והרב צבי פסח פראנק]. משהראו לרבינו [הגרא"ז] את הכרוז הזה, הוא נחרד כולו ופרסם מיד ביוזמתו כרוז, שכותרתו "מצוה לפרסם", ובו מחאה נמרצת כנגד ביזוי רבנים נושאי דגל התורה [בדרך עץ החיים' עמ' 444]. והרי הכרוז בשלמותו:

מצוה לפרסם

היות שנתפרסמה בחוצות ירושלים מודעה בשם "מחאה נמרצת וחוות דעת מגדולי וחכמי הישיבות" (הנקובות בשמותן ובראשן נמנה גם ישיבתנו הק' עץ חיים) ומודעה זו מחללת ומחרפת את כבוד רבני ירושלים וגדוליה, והקורא התמים יכול לחשוב שחס ושלום רבו בני הישיבות נלכדו בעוון נורא זה, כי על כן מצאנו חובה בנפשנו לפרסם כי בני הישיבות השקועים באמת בתורה ומצוות אין ידם ח"ו בעוון הנורא הזה של ביזוי רבנים נושאי דגל התורה, של ריבוי מחלוקת בישראל, ושל הטלת דופי ח"ו בכשרות השחיטה הקבועה של ירושלים המתנהלת ע"י גדולי וגאוני ירושלים. בתוך חותמי המודעה ישנם רק שבעה מבני ישיבתנו עץ חיים, שבלי ספק נסחפו בתמימותם ע"י מחרחרי ריב ומפיצי דיבה ואין ליבם ודעתם נוחה כלל מביזוי התורה ולומדיה, ואין הישיבות ולומדיהן אחראים כלל לחילול השם הזה, ורובם ככולם הם תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם.

נאם איסר זלמן מלצר

[מופיע בספר 'אשכולות תמר' עמ' 261].

מצוה לפרסם

היות שנתפרסמה בחוצות ירושלם מודעה בשם „מחאה נמרצה וחוות דעת מגדולי וחכמי הישיבות“ (הנקובות בשמותן ובראשן נמנה גם ישיבתנו הק' עין-חיים) ומודעה זו מתללת ומחרפת את כבוד רבני ירושלם וגדולי, והקורא התמים יכול לחשוב שהו"ש רוב בני הישיבות נלכדו בעון נורא זה, כי ע"כ מצאנו חובה בנפשנו לפרסם כי בני הישיבות השקועים באמת בתורה ומצות אין ידם ח"ו בעון הנורא הזה של בזוי רבנים נושאי דגל התורה, של רבוי מחלוקת בישראל, ושל הטלת דופי ח"ו בכשרות השחיטה הקבועה של ירושלם המתנהלת ע"י גדולי וגאוני ירושלם.

בתוך חותמי המודעה ישנם רק שבעה מבני ישיבתנו עין-חיים, שבל"ס נפתו בתמונתם ע"י מחרחרי ריב ומפיצי דבה ואין לבם ודעתם נוטה כלל מכוון התורה ולומדי, ואין הישיבות ולומדיהן אחראים כלל לחת"ש הזה, ורובם ככולם הם תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם.

איסר זלמן מלצר

נאם

וע"ל אמו"צ באעה"ח

2332 רצב 2332

דפוס סיומן

תיאור 'משחק הרצח' מתוך 'העתון דבר' (אדר תרצ"ב):

"זה ימים אחדים שירושלים החרדית נעשתה כמרקחה לשמוע מעשה חדש של אגודת ישראל שאינה בוררת באמצעים במלחמתה נגד הרב קוק. הפעם השתמשו לשם כך בחג הפורים ובצורה שאולה מ'הפושעים' החופשים [...] הציגו חזיון של שנהא מטורפת לרב קוק [...] בליל חג הפורים בבית הכנסת שבבתי ברוידה... ע"י הסתדרות הנוער של אגודת ישראל 'חנוך לנוער' [...] לעיני המון נערים מסוג זה ובוגרים רבים ערכו משפט פומבי על הרב קוק. המסדרים הושיבו בית דין של שלושה לשפוט את הרב קוק שדמותו הוצגה על הבמה על-ידי ילד בן 17 מאופר בפאות ובזקן כמו לנאשם. המשפט התנהל לפי חוקי הגוים [...] הקטיגור טען שהרב קוק הוא רשע ועוכר ישראל ודרש את העונש החמור ביותר – להפקיר את דמו. בית הדין הוציא פסק דין שהרב קוק חייב מיתה. אז הופיעו 'שליחי בית הדין' עם רובי הפורים ולעיני הילדים הנאספים ירו ברב. כשנפל ארצה עוד נמשך מחזה הניוול: בא 'רופא' לבדוק את המת והכריז שעדיין יש בו רוח חיים, אז יצא כרוז בית הדין והכריז לקהל הילדים והנערים: "רמסוהו ברגלים, עודנו חי הימחשמו'ניק קוק". וקהל נערים יצאו ובעטו במתחפש ורמסוהו ברגליהם עד שהודיעו שמת והוציאוהו מהבית.

דבר הנבלה הזה עורר רעש גדול בין החרדים ואפילו בין אנשי הישיבות והת"ת הקרובים לחוגי אגודת ישראל".

על אודות 'משחק הרצח'

מאת הרב מנחם מנדל פרוש זצ"ל

[בתוך החומות' עמ' 323]

ימים אחדים לפני הסתלקותו הפתאומית של הגה"צ רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל ביום י"ט אדר תרצ"ב, ערכו צעירים קנאים פוחזים ביום הפורים משחק נורא שאין רצוני להעלות על הכתב בביהכנ"ס ידוע וקבוע להחוג שלהם, כשנודע הדבר למנהלי מוסדות הת"ת והישיבות שראו בזה סכנה להשחתת המידות של המתחנכים שלא יושפעו מהם אם יעברו גם על מעשה נורא זו בשתיקה ומפני שחששו, לחלול בכבוד ירושלם היו גוזרים שלא יתפרסם הדבר בעולם אך הוזמנו אסיפה צנועה שדנו בזה והחליטו שעכ"פ צריכים לקנוס את הצעירים שחוללו דבר זה.

מתוך מכתבו של הרמ"מ פרוש זצ"ל

[בתוך החומות עמ' 324]

אנשים מאה"ק יודעים עד כמה אנו סובלים ועוברים בשתיקה על כמה התנפלות גסות ובזיונות וחירופים קשים המטילים ומחלקים לגדולי התורה רבני ומנהיגי עיה"ק שאינם נמנים למחנם.

עד שהמעשה המכוער הזה הגדיל את הסאה ועבר כל גבול מהמשחק המר הזה נשקף ונתגלה השורש פורה ריש ולענת שהושרש בלב צעיריהם פרי חנוך מושחת של זה כמה שנים המלעיטים אותם ברעל של שיטנה ושנאה. כל הדואג לעתידה של כח החרדים רואה הסכנה המרחפת על צעירינו אם לא נקדים פני הרעה.

גם שואל אני מה עשו הרבנים המצילים והמגינים יותר ממה שמסכים גם בעל המאמר בעצמו.

וכי אפשר הי' להסתיר הדבר שנעשה בפני עשרות בחורים ונערים שהרבה מהם אמנם מיחו ע"ז בשעת מעשה. וכי אפשר הי' לקנוס את הפראים הללו מבלי שישבו רבנים לגבות פי העדים ולהזמין את האנשים אשר יש בידם למחות, וגם זה לקנוס אותם אשר גם בעל המאמר מודה בזה מי יודע אם הי' נעשה אחרי שכבר הורגלנו בתעלוליהם. אם לא הי' נמצא איזה צעירים נלהבים שיצאו בהקריאה "התעוררי ירושלים" במקום אשר מצדם וממחנם יוצאים חדשים לבקרים כמה קריאות בלי שם של התנפלות וחירופים שקרים ובלבולים על רבנים וגדולינו. אין אנו חפצים להתעמק ולמצוא אם הי' לבעל המאמר איזה כוח מיוחד או אולי תמימות יתרה אך בכל אופן חושבים אנו שהמאמר יצא מתוך העמדה המסויימה ששם לו העתון בהופעתו.

ברגשי ידידות וכבוד

ז. מ. פרוש ש"ב

מכתב הרש"א שזורי: "בית הדין מצא סכנה לנפשו"

קטע מתוך מכתב הגרש"א שזורי (וובר) זצ"ל, מזכיר הרבנות הראשית:
"...לי לא ידוע אף מקרה בודד אחד שבו לא השתתף ראש הרבנים לא"י (=הראי"ה קוק) [בהלוויות גדולי ישראל] חוץ מהלויתו של הרה"ג ר' חיים זוננפלד ז"ל, אבל זה הלא היה כידוע עפ"י עכובו של בית הדין שמצא בהשתתפותו של מרן סכנה לנפשו אחרי "משפט הרצח" הידוע שערכו לו לפני זה, ואחרי מכתבי האיומים שקבל על מקרה השתתפותו בהלוויה".

[קול יעקב' ז אב תרצ"ד]

מחאת רבני ירושלים על 'משחק הרצח'

מודעה רבה לאורייתא

מאת הרבנים הגאונים בד"צ פרושים וחסידים יצ"ו בקשר עם המשחק המכוער שנעשה בבתי ברוידא ע"י צעירי אגודת ישראל, ועל יסוד הבירורים שמחוללי ומסדרי המשחק הן המה ראשי ומנהלי החברה 'חנוך לנער', "תו"י", וכו' לאמשוכי אבתרייהו את החניכים, ע"כ למען הרים מכשול מדרך חיים ילדי התשב"ר, מצאנו חוב קדוש בנפשנו להודיע לכל הורי ילדים לשים עין פקוחה על ילדיהם, לשמור רגלים מלכד בחינוך מוזר כזה, וע"י מורים חדשים מקרוב באו, אשר לא שערום אבותינו, ולהמנע מתמוך בכנופיה זו עד אשר יסודר הדבר כדת של תורה, ועל יסוד תקנת רבותינו תקיפי דארעא דישראל, אשר לאורם נסע ונלך עד בגו"צ בב"א.

נאם צבי פסח פראנק

נאם אליהו ראם

נאם יחיאל מיכל הורוויץ

נאם ישראל זאב מינצברג

ירוחם פישל בערנשטיין

אלימלך הכהן ראבינשטיין

עזיבת הגרא"ז את בית הכנסת 'בתי ברוידא'

הגרא"ז זצ"ל שהיה גר ב"בתי יעקובסון", היה מתפלל בקביעות בבית הכנסת של הפרושים ב"בתי ברוידא" שהיה סמוך לו ביותר, והיה זה כבוד גדול לביהכנ"ס, שראש ישיבת "עץ חיים" הנערץ מתפלל בצל קורתו.

אולם אחרי שביכנ"ס זה שימש אכסניה למאורע עגום של פגיעה חמורה בכבודו של הראי"ה [=משפט הרצח'], עזב הגרא"ז באופן הפגנתי את בית הכנסת הזה – שהתיימר בכבודו – ועבר להתפלל בביכנ"ס שהיה רחוק יותר מביתו, ביהכנ"ס של החסידים ב"בתי רנד".⁷

[אז נדברו 'עמ' 24]

⁷ 'בשדה הראי"ה' עמ' 274, ע"פ עיתון 'ההד', וכן כתב הרצי"ה קוק זצ"ל בכרוז (נדפס ב'להלכות ציבור', עמ' קיח): "...ואשר לפיכך הרב ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל עזב בית-הכנסת הזה". וע"ע ב'לנתיבות-ישראל' ח"ב, מהדורה חדשה (תשס"ג) עמ' תקס, והערה 14. וכן מובא ב'אנציקלופדיה של הציונות הדתית' בערכו.

מדברי הרב צבי קפלן שליט"א

היו צעירים וחמומי מוח מחוגי בעלי המחלוקת שלא הסתפקו בהבעות דעה, אלא פגעו בכבוד הרב במעשה באופן פרוע. אף הדי כל אלה והתמרמרות על זה, קלטו עיני בילדותי. ובמיוחד – הדי אותו "משחק פורים" שנערך בבית מדרש אחד בירושלים ופגע פגיעה מכוערת בכבוד הרב. זכורים לי הדי הסערה שקמה מסביב לזה. וזכור לי במיוחד, מה שסופר ופורסם אז ברבים, כי מרן הגרא"ז מלצר, אשר היה עד אז מתפלל קבוע באותו בית מדרש חדל מלהתפלל בו, כמחאה על אותו "משחק פורים".

(אגב: זכורני כי גם בשנים מאוחרות יותר היה הגרא"ז מתפלל בבתי מדרש שונים שבסביבתו – ולא באותו בית מדרש, אע"פ שהיה אף הוא באותה סביבה).

[מתוך ספרו 'בשיפולי גלימתו']

מדברי הרב ניסן אהרן טוקצינסקי זצ"ל

היה משחק בפורים שבו פגעו בכבודו של הרב קוק. אני לא רוצה להגיד שמות, אבל כל השלושה שפגעו – או שהוא נפטר, או שאשתו נפטרה. עובדה! כן! מדובר באנשים מוכרים ומפורסמים [...] הם ידעו שהם חטאו. ראו את זה בעיניים. כל השלושה... אחד מהם מת, והשנים האחרים האשה שלהם מתה.

■ וידעו שזה בגלל זה?

ודאי! זה קרה דווקא לשלושה האלו, פתאום לשלושתם קרה אסון!".

[מתוך ראיון עמו, מובא אתר 'אור האורות']

מדברי הרב יעקב ששון שליט"א

לפני דור אחד, עשו כמה מקנאי ירושלים, עסקני אגודת ישראל, הצגת פורים, ודנו את הגרא"י קוק לשריפה רח"ל בתוך שחוקם והתהוללותם. הגאון רבי איסר זלמן מלצר, מעריצו של הרב קוק (כפי שיראה כל רואה בהסכמותיו לספרי הראי"ה שנדפסו אחר פטירת הראי"ה), כעס מאד על אותו מעשה משוגע של אלה, ויצא בהפגנות מביית הכנסת שהיו בו.

ולא ארכו הימים [...] ⁸ ובאו עליו עוד יסורים קשים ומרים, עד שנכנע לבבו, ועלה הוא ועשרה מחבריו לקברו של הגראי"ה, ויצא מן העולם בעל תשובה.

[מתוך האתר 'הלכה יומית']

⁸ דלגנו כאן על פרטים לא מדוייקים שהביא הרב שליט"א כדוגמא ליסורים שבאו על אותו אדם.

מכתבו של הרב שמואל הכהן וינגרטן זצ"ל

ברשימתי פרקי הווי בירושלים (טורי ישורון ד') בקטע על ביהכנ"ס אשר בבתי-ברוידא הזכרתי שהגאון רבי א.ז. מלצר זצ"ל עזב את ביהכנ"ס מפני שלא קראוהו לתורה. מחוגים של משפחת הגאון זצ"ל העירו לי, שאמנם נכונה העובדה שהגאון זצ"ל עזב את ביהכנ"ס בבתי ברוידא אך הסיבה לכך היתה אחרת.

לפי דבריהם עזב מפני שבאחד מימי הפורים, לפני שלושים שנה בערך, הוצגה בבית כנסת זה הצגת פורים, שהיה בה משום עלבון למרן הרב קוק זצ"ל. הגאון רבי א.ז. מלצר לא יכול היה להסכים להתפלל בבית כנסת אשר גרם לכך. ולמרות שהיה מהפרושים, החליט להתפלל מאז בבתי ראנד, שם מתפללים בנוסח חסידים.

את הגירסה שלי מסרתי לפי מה ששמעתי באותם הימים, היינו לפני שלושים שנה. יתכן שגם אצלי נתחלפו סיבת גברא חדא בסיבת גברא אחרני.

[טורי ישורון, תשרי תשכ"ז, עמ' 39]

מפרוטוקול שיחת הגרא"ז מלצר זצ"ל

בעניין אגודת ישראל הירושלמית

הרב מלצר: "הדרכים של האגודה בירושלים אינם מתאימים לדרכי האגודה העולמית. אינני תמים דעה עם האגודה הירושלמית, בפרט אחרי ההתנפלות על הרב קוק. [...] ע"י עבודתי ושהייתי בארץ ישראל הכרתי יותר ויותר את רוח הרב קוק ודעתי אינה יכולה להשלים עם דעת הקנאים [...] [ה]פסקתי להתפלל בביהכ"ס שבו הרוב של מתפללים אגודאים קנאים [...] האגודה לא צריכה להיות קשורה בוועד האשכנזי".

[מתוך שיחה של בנימין מינץ⁹ עם רא"ז מלצר, כ"א מנ"א תרצ"ג. פרוטוקול השיחה שמור באוסף בנימין מינץ, וחלקים ממנו הובאו בספר 'אי של אפשר', (מאת ד"ר חיים שלם) עמ' 103].

⁹ בנימין מינץ (תרס"ג – תשל"א, לימים ממקימי פועלי אגודת ישראל, וחבר כנסת) באחד ממכתביו התבטא בהערצה על הראי"ה: "אינני רואה דוגמתו בכל העולם" [אי של אפשר' עמ' 58. וראה שם עמ' 104–103 על התפרעות הקנאים בעת הספדו של הראי"ה על החפץ חיים].

נספח:

סיפר לי הגאון הרב יעקב אליעזר שוורצמן שליט"א, ראש ישיבת לייקווד שבירושלים עיר הקודש, עובדא נפלאה מזקנו הגדול מרן רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל.

פעם אחת, בעת שעסק רבי איסר זלמן בחיבורו המפורסם "אבן האזל" על הרמב"ם בחלק 'מדע-אהבה', הגיע לבירור זמן קריאת שמע ותפילת שחרית. ולאחר שהעמיק בעיון ההלכה ובירורה המקיף כדרכו בקודש, העלה מסקנתו בדעת הרמב"ם שזמן קרי"ש ותפילה הנכון לכתחילה, הוא בעת נץ החמה דייקא כוותיקין, והתפילה שלא כוותיקין הרי היא בדיעבד גמור. (עיין מ"ש באבן האזל בפ"א מהל' קרי"ש הל' יא-יב).

דרכו של ר' איסר זלמן היתה מאז ומתמיד להתפלל שחרית בבית הכנסת המרכזי שבשכונת "בתי ראנד" ('ראנד שול'), שם היו מתפללים שלא כוותיקין, אלא מאוחר יותר. לאור מסקנתו המחודשת בדעת הרמב"ם, הוחלט בדעתו שיש מקום לחוש למעשה לשיטת הרמב"ם, ומן הראוי להחמיר להתפלל תפילת שחרית כוותיקין! ואכן קבע עם הבחור העוזר, תלמידו שהיה ישן בביתו ומסייע לרב ולרבנית בכל הנצרך להם, שלמחרת בבוקר יקומו בהשכמת הבוקר, כדי ללכת לתפילת שחרית כוותיקין.

לפנות בוקר הקיץ הבחור בשעה היעודה, והנה רואה הוא שר' איסר זלמן כבר קם מזמן, והוא מתהלך בביתו אנה ואנה, כחושב ומתחבט בענין קשה וסבוכ. הבחור הזדרז והכין עצמו ליציאה לדרך, וכשראה שהראש ישיבה מתעכב, ניגש אליו ביראת הכבוד והעיר לו בעדינות שהשעה מתאחרת, ואם נמתין עוד הרי נפסיד את המנין של וותיקין! לפליאתו, ענה לו ר' איסר זלמן בגאונות ישרות מידותיו המתוקנות: "התבוננתי היטב בדבר, והגעתי למסקנא שלא להתפלל בנץ!" – ופירש טעמו: הנה בבית הכנסת שבבתי ראנד שם אני מתפלל בקביעות זה רבות בשנים, יש מנין קבוע של יהודים טובים מן השכונה, שהתרגלו

במשך השנים בכמה דקות הספורות שלאחר התפילה, תוך כדי קיפול הטלית והתפילין, שמברכים איש את רעהו בברכת "צפרא טבא!", ודורשים ומתעניינים איש בשלום רעהו, כאשר מצוי בבתי כנסיות של מניינים הקבועים בכל יום. – והנה ערכת חשבון נפשי, שישנם שם כמה יהודים שנהנים מאוד כשהראש ישיבה שואל בשלומם ומתעניין בטובתם, וקשורים עמי בעבותות אהבה בקורות חייהם וענייני מלאכתם וכיוצא, והשיחה פורתא הזו שלאחר שחרית נוסכת בהם כח ועידוד רב! – ועתה אם אפסיק להתפלל שם, אגרום להם חלישות הדעת, ואגזול מהם את החיזוק וההנאה הזו שיש להם בפתיחת יומם...

עדיף לי אפוא – סיים ר' איסר זלמן – לוותר על 'לכתחילה' של הרמב"ם, העיקר שלא לגרום צער ואכזבה וחלישות הדעת לאיש ישראל!

צא ולמד, עד היכן מגעת עדינות נפשם, ומידותיהם הטובות והמושלמות של גדולי ישראל!

[קובץ 'כלליות' דף ר"ד – מתוך שיחה בלונדון אור לי"ג סיון תשס"א]